

komplificira gramatiku, pogotovo što uz glagol *užgati* imamo i sinonimni *užeći*, *užežem*.

Sve to govori da oblike glagola *užgati* treba tvoriti po sustavnim pravilima. Ako pak komu zbog posebnih stilskih razloga i uredba oblik *užgi*, neće biti po-

grešno ako ga upotrijebi, pogrešno je samo ako stilski obilježeni oblici nepotrebno potiskuju stilski neutralne.

Stjepan Babić

¹ Prije se navode osnove sa završnim j.

OSVRTI

ČLOVIK NAJDIČNIJE SVOJU HALJU NOSI . . .

Sređujući ovih dana svoju malu knjižnicu pravnih izdanja, pod ruku mi je došla jedna pohabana knjiga na koju sam bio odavna i zaboravio. Bio je to prijevod Austrijskog građanskog zakonika (Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch), izdanje Grafičkog preduzeća »PROSVE-TA«, Beograd, 1921., a njegov priređivač (prevoditelj zakona) sveučilišni mu je profesor dr. Dragoljub Arandelović. Li-stajući to staro izdanje, u knjizi sam naišao i na dva predgovora, koje je napisao dr. Arandelović, i to prvi iz 1906. i drugi, koji je objavio uz drugo izdanje, 1921. Dva su me navoda u tim predgovorima posebno zainteresirala, pa ih, s obzirom na današnje polemike o jeziku, navodim.

Iz Predgovora prvom izdanju 1906.

»Istina austrijski građan. zakonik preveden je na hrvatski jezik, ali taj je prevod, zbog osobenosti hrvatske pravne terminologije, za nas teško upotrebljiv jer se mnoga mesta ne mogu razumeti, ako se nema original u ruci. Na srpski jezik austrijski zakonik preveden je za vreme-na trajanja Srpske Vojvodine, u kojoj je neko vreme važio, ali taj je prevod postao tako antikvarna retkost, da ga je gotovo nemoguće dobiti, a sumnjam da je u pogledu terminologije i načina izražavanja mnogo bolji od hrvatskog preveda.«

Iz Predgovora drugom izdanju 1921.

»Najzad rešenjem Gospodina Ministra Pravde, M. Trifkovića, odlučeno je da se hrvatski građanski zakonik usvoji, sa potrebnim izmenama i dopunama, kao građanski zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Mislim da će ovom cilju korisno poslužiti i komisiji olakšati posao ovaj moj prevod, a naročito u pogledu terminologije i jezika u novom građanskom zakoniku.«

Kako se vidi, dr. Arandelović se nije nimalo ustručavao, a to nije činio ni tadašnji ministar pravde kad je preuzeo za cijelo područje Kraljevine SHS dotadašnji hrvatski građanski zakonik (Opći građanski zakonik), promijeniti mu hrvatsko nazivlje i unaprijed predvidjeti za novi građanski zakonik cjelokupne Kraljevine srpsko pravno nazivlje.

Pravna je praksa u Hrvatskoj (mislim na cijelu Trojednicu), u početku radi do-dvoravanja, prihvaćala to nasilje, a bila je to i posljedica priljeva srbijanskih službenika po općinama, kotarevima (tada sred-zovima) i sudovima u Hrvatskoj.

Pitanje pravnoga nazivlja u Hrvatskoj službeno je i s najvišeg mjesta (AVNOJ) riješeno koncem prošlog rata odredbama o objavljivanju zakona i propisa na jezicima naroda i narodnosti Jugoslavije. Taj je princip u praksi, uglavnom, poštovan, a poštuje se i danas,

premda i pri tom poslu ima, koliko se zna i čuje, često problema, nerazumijevanja i zlobnog etiketiranja ljudi koji vode računa o svom jeziku.

U zadnje vrijeme, pomutnju u javnosti unosi sve češće odstupanje (u Hrvatskoj, naravno) od hrvatskoga pravnog nazivlja, izgrađivanog stoljećima, o čemu se čuje i čita iz tzv. »sredstava informiranja«, te se stječe dojam da sve više novinara sve manje poznaje ekonomsko i pravno nazivlje hrvatske sredine, a da se o tehničkom i ne govori; svaki se naziv izražen u hrvatskoj jezičnoj verziji etiketira »ustaštvom« i »ndhaizmom«! Zbog čega se tako radi, može se samo predmnijevati.

Evo, onedavna se često u hrvatskom tisku i preko radija čuju termini »povjerilac« umjesto »vjerovnik«, »svojinac« umjesto »vlasništvo«, »lice« umjesto »osoba« (misli se - pravna!) »docnja« i »zadocnjenje« umjesto »kašnjenje« i sl. da ne nabrajam dalje.

Dakle, zapostavljaju se hrvatski pravni nazivi s područja građanskog i obveznog prava usprkos hrvatskom izdaju *S. N. Skupštine Saveznog Zakona o obveznim odnosima*, koji je proglašen Ukazom Predsjednika Republike, Josipa Broza Tita, na dan 30. ožujka 1978. (Zakon je objavljen u Sl. listu SFRJ br. 29. od 26. svibnja 1978.) i u kojem je zakonu poštovano hrvatsko pravno nazivlje.

Teško je prosuditi je li to nemar? Nezanjanje? Ili zla namjera? Rekao bih, i jedno, i drugo, i treće!

Ja sam u svojoj dugogodišnjoj pravnoj praksi danomice bio u kontaktu s pravnicima s ostalih područja SFRJ. Doduše, sa slovenskim nešto manje, ali sam odmah uočio njihovu dosljednost u čuvanju vlastitoga pravno-jezičnog blaga te sam u početku imao dosta poteškoća na slovenskim sudovima. To sam zdušno i s punim razumijevanjem otklonio naučivši slovensko pravno nazivlje. I bilo mi je

ljepše i lakše s njima se sporazumijevati. Mogu mirno reći da su i kolege s ostalog područja Jugoslavije bili dosljedni u svojem pravničkom usmenom i pismenom izražavanju. (Tako su valjda naučili na fakultetu.) Ja sam se prilagođavao njima te se u poslovima i razgovorima služio s izrazima koje su razumjeli. Nažalost, ne mogu se prisjetiti slučaja da me je netko od njih iznenadio pokojim hrvatskim pravnim nazivom, pa se danas, slušajući i gledajući svakog dana kako se ljudi pitaju kojim će jezikom ubuduće smjeti govoriti, odnosno kako će smjeti nazivati svoj narodni jezik, trpkno smijem i sebi i svojoj »ilirskoj« naivnosti.

Da, pri tom se prisjetih Pavla Rittera Vitezovića:

*»Človik najdičnije
svoju halju nosi,
a šta doma nije,
to se vani prosi!«*

I na kraju: Svaka čast prof. dr. D. Arandeloviću!

Mene je, pravo reći, bilo pomalo strah napisati ovo što sam napisao... Zbog čega?

Emil Žeravica

IV. JUGOSLAVENSKA KONFERENCIJA O LEKSIKOGRAFIJI I LEKSIKOLOGIJI

Nakon triju konferencija o leksikografiji i leksikologiji (Beograd 1980, Novi Sad 1983. i Sarajevo 1986) u organizaciji Međunakademijskog odbora za leksikografiju i Odbora za leksikografiju pri JAZU održana je u Zagrebu 11-13. listopada 1989. Četvrta jugoslavenska konferencija o leksikografiji i leksikologiji na temu »RJEČNIK I DRUŠTVO«. Konferencija je trajala tri dana, a radilo se usporedu u

dvije Akademijine dvorane. U pet sekcija (Rječnik pisaca, narječja, razdoblja, Specijalni rječnici, Rječnici - nastajanje i korištenje, Leksikološki problemi, Strojna obrada rječnika) podnesena su 84 referata. Na konferenciji su se našli znanstvenici iz gotovo svih naših većih fakultetskih središta, kao i znanstvenici iz SSSR-a, Mađarske, Njemačke i Austrije. Osim lingvista među referentima je bilo matematičara, inženjera, geografa, pravnika, antropologa. Teme su se kretale od problema normiranja književnog jezika (gradišćanskohrvatski) do najnovijih dostignuća u primjeni računala u leksikografiji. Po takvim obilježjima ta je konferencija bila zaista pomak u širinu i dubinu dosadašnjih leksikološko-leksikografskih istraživanja.

Kako je bilo dosta referata visoke znanstvene kvalitete, a nemoguće ih je sve prikazati, to ćemo se bez pojedinačnog navođenja referenata i naslova referata osvrnuti na teme koje su dominirale konferencijom.

Iz starije leksikografije čulo se dosta podataka o nekim manjim leksikografskim djelima o kojima se nije ništa ili se veoma malo znalo. Mnoga od njih, samo bibliografski zabilježena, još čekaju na opis.

Kada je riječ o rječnicima pisaca koji ne samo što osvjetljavaju književnu i jezičnu vrijednost nekoga pisca nego predstavljaju i određenu jezičnu epohu, jugoslavenska leksikografija u tom poslu zaostaje, iako prve rječnike pisaca imamo već u 19. st. (npr. rječnik Gundulićeva Osmana 1844, Ivana Mažuranića), a i danas neki izlaze ili su u pripremi za tisak (npr. Njegošev rječnik, Rječnik Marulićeve Judite, Prešernov rječnik).

Dijalekatskih rječnika ima mnogo više, ali njih često rade entuzijasti različitih struka te je zbog toga i njihova kvaliteta

različita. Pojedini govori izumiru pa je svaki opis leksika dragocjen. Premda ima dosta rječnika i zbirki riječi pojedinih govora, izostali su rječnici s dijalekatski heterogenih područja. Ako rečenica *Priča se da ide jedna žena mirđžija* ima 34 realizacijske varijante u jednom relativno malom geografskom prostoru, onda je takvo varijantsko obilje pravi izazov, prije svega zbog metodoloških razloga, za lingvistički opis bilo koje vrste, a posebno za leksikografski.

Bilo je govora o pojedinim terminološkim sustavima (alpinističko, ekonomsko, pčelarsko nazivlje) i o izradi specijalnih rječnika, od terminoloških, etimoloških, frazeoloških, antroponimijskih do rječnika kulture i kontrastivnoga valencijskog rječnika pridjeva. U dinamici svakiđasnijega življenja rađaju se mnoge nove riječi. Da bismo se lakše snašli među njima i bolje ih razumjeli, bilo bi prijeko potrebno izdavati rječnike neologizama usprkos svijesti da takvi rječnici čim izidu zastarijevaju. Potreba za brzom obavijesti zahtijeva i izradu rječnika kratica, a i raznih drugih. Mi još uvijek nemamo mnoge tipove rječnika, a kamoli da ih imamo više istovrsnih na izbor. Leksikografi mogu imati važnu ulogu čak i u privrednoj reformi. Našavši se u okruženju novih pojmova iz gospodarskog i društveno-političkog života, prevodioci otežano obavljaju svoj posao. U takvoj situaciji leksikografi bi mogli pomoći ako bi izdavali eksplikativno-korelacijske rječnike, tj. rječnike koji bi osim prijevodnih ekvivalenata sadržavali i definiciju pojma.

Istraživanja novijih leksičkih pojava dala su zanimljive rezultate. Zbog nekih kretanja i zbivanja u našem su društvu nabujali *separatizmi, nacionalizmi, pluralizmi, šovinizmi, liderstva, homogenizacije*, pa su odjedanput apstraktne imenice *singularia tantum*, koje imaju samo jedninu, odnosno u kojih postoji neutralizacija

gramatičkog broja, dobile i množinske oblike. Dok se za imenice tipa *kretanje* može reći da je upotrebom množinskih oblika značenje konkretizirano (kao u primjerima *prirodne ljepote, sve njezine ljubavi*), pa je takva upotreba u skladu s gramatičkom normom, dotle kod imenica tipa *nacionalizam* nema semantičkih pomicanja pa njihova upotreba grubo narušava jezični sustav. Tako se izvanjezična situacija, u ovom slučaju naša društvena zbilja, odražava, eto, i u jeziku.

Na konferenciji je izneseno dosta leksikoloških teorijskih rasprava. Govorilo se o antonimiji, homonimiji, polisemiji, arhaizmima, aloglotemima, neologizmima, terminima, frazeologizmima. U odnosu na druge lingvističke discipline leksikologija je u nas bila donedavna veoma zapostavljena. Leksikološko-leksikografske konferencije, a pogotovo ova Četvrta, dale su zamah toj disciplini, bez čijih se rezultata ne može zamisliti iole ozbiljniji leksikografski posao.

Referati su pokazali svu složenost leksikografskog rada. O leksikografiji se nije više govorilo samo kao o vještini izrade rječnika, nego su prevladali leksikografski pogledi s teorijskom utemeljenošću. Među referentima bilo je više iskusnih leksikografa koji su svojim priložima proširili naše spoznaje o leksikografskoj teoriji. Razrađen je velik broj tema. Čulo se o položaju jezika u rječniku u odnosu na položaj jezika u gramatici i tekstu, zatim su izložene koncepcije novoga tipa opisanog rječnika, koncepcija dopuna povijesnog rječnika, prikazana su istraživanja o nazivu u općem rječniku, obradi glagola sa *se*, obradi dijalektizama u rječniku književnog jezika, obradi višechlanih naziva, naglasnih dubleta, etimologije, frazema, sve u jednojezičnim rječnicima. Leksikografi dvojezičnih rječnika iznosili su svoje muke pri traženju pravih prijevodnih ekvivalenata, pri odabiru riječi koje bi

trebalo, a koje ne bi trebalo unositi, pogotovo kada su u pitanju neologizmi, i uopće pri skupljanju građe za svoje rječnike, što često prerasta u pravu opsesiju - nove se riječi »otkrivaju« u tramvaju, u novinama, na televiziji, u avionu, u svakoj situaciji. Upravo zato što u mnogim slučajevima nije primjenljiva jednadžba *riječ iz jezika izvora - riječ u jeziku cilju* nameće se potreba da se i u dvojezičnim rječnicima dade barem dio rečenice, kako bi se pomoglo prevodiocima. Upravo se na ovoj konferenciji prvi put moglo čuti što korisnici očekuju od rječnika. Bez tih bi informacija leksikografski susreti bili manjkavi, jer, na kraju, rječnici se i rade za korisnike.

Jedna sekcija bila je posvećena strojnoj obradi rječnika, u današnje vrijeme nezaobilaznoj temi na takvim skupovima. Referenti su bili većinom znanstvenici iz Računarske laboratorije PMF iz Beograda i Laboratorija za računalniško razumevanje jezika Instituta »Jožef Stefan« iz Ljubljane. Ono što smo čuli na toj sekciji, a i činjenica da neki lingvistički instituti imaju računalnu opremu i suradnike osposobljene za rad na njoj pruža mogućnost za suvremeniji i kvalitetniji leksikografski rad, ali i za nove leksikografske oblike. Ako tome dodamo da su se na konferenciji pojavili mnogi mladi sposobni znanstvenici i da uz nekoliko leksikografskih projekata postoje već prave male leksikografske škole, onda je taj optimizam utemeljen.

U toku konferencije održana je sjednica Međuakademijskog odbora za leksikografiju. Dogovoreno je da se Peta konferencija održi u Ljubljani 1992. i da se nastavi rad na Leksikografskoj bibliografiji Jugoslavije, koja bi kao izvor bibliografskih informacija bila od velike koristi svakom leksikografu.

I na kraju, mislim da bi takvi skupovi bili još uspješniji ako bi se tematski ogra-

ničili i ako bi se rad odvijao isključivo u plenarnim sjednicama. Oni koji nisu uspjeli na ovoj konferenciji čuti sve ono što su željeli, a i lingvisti koji nisu prisustvovali konferenciji moći će naći ono što ih zanima u zborniku referata, koji će, nadajmo se, izaći do iduće konferencije.

Branka Tafra

DVA POGLEDA NA OSNIVANJE KATEDRE ZA HRVATSKI JEZIK I KULTURU U KANADI

U glasniku HDZ, br. 4-5, objavio sam članak pod naslovom Hrvatski jezik u Kanadi i Australiji i u njemu iznio osnovno o spomenutoj katedri. Iako bi se moglo još mnogo nepoznatoga reći o njoj, ipak ovdje želim samo ukratko osvjetliti neke ocjene koje pokazuju da se na tu činjenicu gledalo na dva načina, zavisno od vremena.

Zagrebačka TV i naše novine danas govore o toj pojavi kao o blagdanu hrvatske dijaspore. Tako je upravo naslovljen članak u Školskim novinama od 6. ožujka 1990. u kojem se Josip Pilić osvrće na dokumentarnu emisiju »Most preko oceana« što ju je TV Zagreb prikazala 24. veljače 1990. U njoj je dobar dio posvećen upravo osnivanju Katedre za hrvatski jezik i kulturu s veoma povoljnim ocjenama toga događaja.

U Vjesniku od 8. ožujka 1990. Stjepo Martinović napisao je članak o grijesima naše diplomacije pa je, među ostalim, spomenuo i Katedru hrvatskoga jezika i kulture u Kanadi:

»O novom, drukčijem i objektivnijem vrednovanju iseljeničtva – a posebice o skidanju ideoloških žigova s naših u tuđini – ni riječi. Kao ni promjene

stajališta ili (nedajbože!) isprike kad se delegacija hrvatskih kulturnih radnika vratila s otvaranja Katedre za naš jezik u Kanadi i izvijestila da je nisu osnovali nikakvi 'ustaše'... U oficijelnoj retorici većine jugoslavenskih ambasadora i konzula, a da se o činovnicima regrutiranim mimo republičkog ključa i ne govori, opstaju okamenjene definicije iz hladnoratovskih vremena i ostaju diskvalifikacije sročene u funkciji isključenja 'iseljene Hrvatske' iz one u zemlji.«

Neistine o osnivačima Katedre bile su uperene prvenstveno protiv hrvatskoga jezika jer se on kao stvarnost od službene politike svagdje potirao. Na žalost, te objede nisu bile puke priče, nego su dolazile s najvišega partijskoga vrha pa je i sam dr. Stipe Šuvar rekao:

»Ali, mi imamo trenutne političke štete, a mogu i decenijama trajati, razarajuće po zemlju, što nam tamo gdje postoji utjecaj neprijateljske emigracije na stvari jezika i ne samo na njih, a i u određenim spregama s nekim nacionalističkim snagama u zemlji, 'proizvode' dva različita jezika i guraju to u međunarodnu kvalifikaciju jezika. [Preciznije: *klasifikaciju*, S. B.] To je, koliko sam pratio, došlo do izražaja na Melburnškom sveučilištu [zabunom umjesto *sydneyskom*, S. B.], u Švedskoj s pojavama dvaju rječnika, u Kanadi, a ponešto i u SAD. U Kanadi neprijateljska politička emigracija sada je skupila novac da otvori katedru hrvatskoga jezika i književnosti [opet pogreška: *katedru hrvatskoga jezika i kulture*, odnosno *Katedru...*, S. B.] na Torontskom sveučilištu. Stvar je u tome da mi u zemlji ničim ne smijemo izlaziti u susret tome što je na međunarodnom planu razbijačko djelovanje ostataka neprijateljske emigracije, da budemo načisto u svojoj politici.« (Borba, 23–24. V. 1987.)

Istina se ipak probila makar i s tri godine zakašnjenja.

Stjepan Babić